

SINXRON TARJIMANING ISHLASH MEXANIZIMI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7461005>

Azamat KUDRATOV,
TDSHU tayanch doktoranti,
Toshkent, O‘zbekiston.
Tel: +99897 156 90 03;
E-mail: Azeem7997@gmail.com

Annotatsiya: *Sinxron tarjima – bu og‘zaki tarjima turlari orasida eng murakkabi bo‘lib, mazkur turdagi tarjimada maxsus jihozdan foydalanib tarjima amalga oshiriladi. Bu notiq nutq so‘zlayotgan chog‘ida tarjimonning uni bo‘lmasdan, uzluksiz nutq mazmunini tinglovchilarga yetkazib berishning og‘zaki tarjima usulidir.*

Kalit so‘zlar: *Sinxron tarjima, kommunikativ vosita, pragmalingvistik kompetensiya, sotsiopragmatik kompetensiya.*

Аннотация: *Синхронный перевод является одним из самых сложных видов устного перевода, и этот вид перевода выполняется с использованием специального оборудования. Это метод устного перевода при котором говорящий передает содержание речи аудитории без помощи переводчика.*

Ключевые слова: *Синхронный перевод, коммуникативные средства, прагмалингвистическая компетенция, социопрагматическая компетенция.*

Abstract: *Simultaneous translation is one of the most complex types of interpreting, and this type of translation is performed using special equipment. It is a method of oral translation in which the speaker conveys the content of the speech to the audience without the help of an interpreter.*

Keywords: *Simultaneous Translation, Communicative Media, Pragmalinguistic Competence, Sociopragmatic Competence.*

Tarjima inson munosabatlari kabi qadimiy bo‘lib, turli xalqlar o‘rtasida ifodalash vositasidir yaqinlashish va ular orasidagi bo‘shliqni bartaraf etish, keyin esa bu aloqa va sivilizatsiya o‘zaro bog‘lash uchun vositadir, ha Butun dunyoda insoniyatni bog‘laydigan mustahkam arqon va ko‘prikdir.

Yigirmanchi yillarning oxirigacha ketma-ket tarjima xalqaro kongresslar, konferentsiyalar va yig‘ilishlarda qo‘llanilgan bo‘lib ma‘ruzachining nutqi tinglangandan so‘ng boshqa ishchi tillarga tarjima qilingan. Ko‘p tilli delegatlar yig‘ilishida qabul qilingan maxsus tillar soniga qarab, har bir nutq minbardan ketma-ket bir necha marta

takrorlandi, bu katta vaqt yo‘qotilishiga olib keldi. Yigirmanchi yillarning oxiridan boshlab nutqlarni tarjima qilish epizodik ravishda ularni tinglash bilan bir vaqtda amalga oshirila boshlandi va shu munosabat bilan sinxron tarjima nomini oldi.

Balki bizni bu borada qiziqtirgan va biz uning yo‘l-yo‘lariga batafsilroq to‘xtalib o‘tmoqchi bo‘lganimiz konferensiyalarning tarjimasidir, chunki bu ikki mehmon o‘rtasida mos va yaqqol ko‘rinish bo‘lib, ular orasida sinxron yoki og‘zaki tarjima orqali aloqada bolinadi. Tillarni chuqur bilish - tarjimonning tayyorgarligi va malakasini hisobga olmaganda, tarjimon amaliyoti uchun mutlaq shartdir, agar u xalqaro forumlardagi rasmiy nutqlarini tarjima qilish orqali oliy maqsadga erishmoqchi bo‘lsa, ular bilan tanish bo‘lishi kerak. Sinxron tarjimon yozma matn bilan kurashayotgan tarjimondan farqli ravishda nutqni qayta uzatadi. Shuning uchun u buni eshitadi, ongiga taqlid qiladi, uni boshqa tilda hofizasiga joylab va boshqa tilda qayta shakllantiradi, boshqa tilda yangi ma‘no hosil qilish uchun oson bo‘lmagan va noyob qobilyat bilan ishlaydi va unga zukkolik yondoshib ma‘noni tinglovchiga yetkazadi.

Yuqorida aytilganlarga asoslanib, biz ushbu maqolamizda Sinxron tarjimaning kelib chiqishi va uning rivojlanishi va sinxron tarjimaning boshqa tarjimalardan farqlari, sinxron tarjimaning xalqaro kongresslar, konferentsiyalar va yig‘ilishlarda bo‘ladigan sinxron tarjimonga kerakli bo‘lgan ko‘rsatmalar berib va xato kamchiliklarini yaqindan talqin qilmoqchi bo‘ldik va notiqning nutq so‘zlashidan tinglovchigacha tarjima bilan birga kelgan eng muhim qoidalariga rioya qilgan holda talqin qilishni oldimizga maqsad qilib oldik.

Sinxron tarjimaning kelib chiqishi va uning rivojlanishi: Tarjima madaniyatlar atrofidagi boshqa jamiyatlarga hech qanday ruxsatsiz o‘tadigan ko‘prik sifatida ko‘rilgan bo‘lib va hozir ham shundaydir. U turli madaniyatlar o‘rtasida muloqotni yo‘lga qo‘yish, turli sivilizatsiya va madaniyatlar o‘rtasidagi tafovutni qisqartirish, yo‘qotish va umumiy global fikrni yaratish uchun shart-sharoit yaratishda katta rol o‘ynaydi. Tarjima masalasi ham bizni muallif va tarjimon o‘rtasidagi munosabatlar darajasiga, tarjimoni ijodiy jarayon sifatida gapirishga olib keladi. Tarjima elementlari va usullarini o‘rganib chiqqach, mualliflik va tarjima o‘rtasida juda katta farq yo‘qligini ko‘ramiz. Har ikkisi ham ijodiy ish, chunki

tarjimon odatda tarjima qilingan matnni birdaniga yaratmaydi, aksincha, soʻz va talaffuzni atama sifatida, uslub va maʼnoni xos bir shaklda tanlab olib zukkolik bilan qoʻllashi kerak. Shu oʻrinda shuni taʼkidlash kerakki, birinchi talqin qilishga urinishlar Andre Kaminker tomonidan 1934-yilda Gitlerning fransuz radiosidagi nutqini tarjima qilganida boʻlgan [1, 17]. Shundan soʻng 2-Jahon Urushidan soʻng 1945-1946 yillari Germaniyada uyushtirilgan Nyurnberg Xalqaro harbiy sud fashistlar jinoyatini sudlash jarayonida ilk marotaba sinxron tarjimadan foydalanilgan [2, 134]. Sinxron tarjima taklifi dastlab tarjima faoliyati va tarjimashunoslik bilan shugʻullanuvchilarning koʻpchiligini sarosimaga soldi.

Rus tarjimashunosligida sinxron tarjima masalalari XX asrning 70-80-yillaridan keyin jiddiy tarzda koʻrib chiqishga kirishilgan. Bunga A.D.Shveyser, G.V.Chernov, V.M.Ilyuxin kabi tadqiqotchilarning ishlari misol boʻla oladi. Shu oʻrinda taʼkidlash joizki, oʻzbek tarjimashunosligida sinxron tarjima masalalari yaxshi ishlanmagan. Faqat tarjimashunos Gʻ. Salomovning “Tarjima nazariyasiga kirish” nomli oʻquv qoʻllanmasida “Imo-ishoralar «tili»ni, ayniqsa, sinxron tarjima va kinofilmlar oʻgirmasi bilan shugʻullanuvchi tarjimon-mutaxassislar aniq farqlamoqlari darkor”ligi taʼkidlab oʻtilganligi bizga maʼlum [5]. Hozirgi paytda xorijiy tillarni oʻrganish keng tarqalgan, koʻpchilik mutaxassislar ikki yoki undan ortiq tilni bilish darajasiga yetgan boʻlsa-da, sinxron tarjimaga boʻlgan ehtiyoj baribir ortib bormoqda.

Hozirgi kunga kelib tarjimaning koʻplab turlari qoʻllanilib kelinmoqda, jumladan sinxron tarjima ham mavjud boʻlib, bugungi kunda koʻplab muassasalarda sinxron tarjimaning ahamiyati koʻp odamlar orasida odatiy holga aylanganini koʻrib turibmiz. Boshqa tarjimalar kabi sinxron tarjimaning ham oʻziga xos turlari boʻlib, bu tarjimaning ham qonun qoidalari va shart-sharoit va ijro usullari mavjuddir. Aslida sinxron tarjimaning maʼnosi vazifa va vositalariga koʻra bir nechta maʼnolarni oʻzida mujassam etgan. Biz ushbu qoidlarni va usullarini barchasini muhokama qilamiz va imkon qadar yoritib beramiz. Sinxron tarjimaning ahamiyati: Tarjima degani, bu asliy tildan ikkinchi tilga bir xil maʼnoni saqlab qolgan holda eshitiladigan nutq yoki yozma matnlarni tarjima qilishni bildiradi. Shuningdek, sinxron soʻzni olsak, bu bir lahzada sodir boʻlish maʼnosini bildiradi, Xuddi shunday, agar siz sinxron soʻzini

olsangiz, bu bir lahzali hodisani anglatadi, ya'ni sinxron so'zi darhol va oniy tezlik xususiyatini oladi. Aytishimiz mumkinki, sinxron tarjima nutq yoki matnlarni asliy tilda aytilgan to'liq ma'noni saqlab qolgan holda asliy tildan boshqa tilga tarjima qilishdir. Ushbu ta'rif haqida ba'zi eslatmalar sanab o'tishimiz kerak:

1. Sinxron tarjima bu tarjima turining bajarilish vaqtiga ko'ra tarjima turlariga kiradi. Bu turdan tashqari, qisqacha tarjima, kengaytirilgan tarjima turlari ham mavjud.

2. Ushbu turdagi tarjimada shuni aytish mumkinki, tezlik jarayonning asosiy belgilovchisi hisoblanadi, lekin ishlash tezligi u tarjima qilayotgan ikki til o'rtasidagi matni bir xil ma'noda tarjima qilib uni tinglovchiga yetkazib berish zaruriyatini e'tiborsiz qoldirishni anglatmaydi.

3. Ushbu tariflar orasida shuni aytib o'tilishi kerakki. Ushbu sinxron tarjima tushunchasi bizni matnlarni real vaqtda tarjima qiladigan ba'zi tadbiquotlarga olib borishi mumkin [6, 87].

Sinxron tarjima qo'llaniladigan eng muhim sohalar: Sinxron tarjimadan foydalanish zarur va ajralmas bo'lgan ko'plab yeg'ilishlar va xalqaro konferensiyalar mavjud va bu tarjima diplomatlar va deligatsiyalar o'rtasidagi suhbatdir, bu intervyular to'g'ridan-to'g'ri yoki bilvosita bo'ladimi, intervyu bir joyda bo'ladimi yoki efir yoki Internetdan foydalaniladimi uning farqi yoq bo'lib quyida ushbu xolatlarning eng muhimlari keltirilgan:

1. Konferensiyalar: Ko'plab millat vakillari ishtirok etadigan ko'plab xalqaro konferensiyalar mavjud va bu konfirensiyalarda tarjimonlar bir necha tillarda so'zlashadilar va bu erda konferentsiya rahbariyati konferentsiyada nutqni etkazish uchun tarjimonlarni ajratadi, masalan, biz ko'pincha konferensiyalarni ko'ramiz. ishtirokchilar quloqchinlar kiyishadi, chunki bu quloqchinlar tarjimoni ularga uzatish vositasidir. Seminarlar, uchrashuvlar, xalqaro forumlar va boshqa ko'plab uchrashuvlar va konferensiyalar kiradi.

2. OAV materiallari: Voqea faktlarining jonli efiri uzatilayotganda, masalan (Birlashgan Millatlar Tashkiloti sessiyasi), ayrim ommaviy axborot vositalari ushbu sessiyadagi barcha chiqishlarni sinxron tarjima qilish uchun Sinxron tarjimon ajratishga kerak bo'ladi.

3. Uchrashuvlar yoki intervyular: Xorijiy deligatsiya arab davlatiga kelganida, biz bu deligatsiyaning ba'zilariga tarjimon hamrohlik qilganini ko'ramiz, shuning uchun ular aeroportda, restoranda yoki boshqa joylarda bo'ladimi, suhbatlar sinxron tarjima qilish jarayoni xisoblanadi. Bunda tarjimon mehmonlar va boshqa tomon o'rtasida vositachi bo'lib xizmat qiladi [7].

Ushbu turdagi tarjimada bajarilishi kerak bo'lgan shartlar: Interpretatsiya uning harakat mexanizmini boshqaradigan ko'plab shartlar bilan boshqariladi. Ushbu shartlar, asosan, tarjima jarayonida tarjimaning to'g'ri natijalarini olishni ta'minlaydi. Shuningdek, ushbu shartlar sinxron tarjimaning har bir turini hisobga oladi. Buning sababi, har bir turning qo'llanilishi va ishlashi bo'yicha o'ziga xos xususiyatlari bor. Quyida biz ushbu shartlarning eng muhimlarini umumlashtiramiz:

1. Tarjimmon vaqtga nisbatan sezgir bo'lishi kerak, ya'ni bu tarjimaon so'zlovchining so'zlashi va so'z birikmalarini tugatishi bilanoq tarjimani boshlashi kerak bo'ladi va shunda tarjima qilingan gap og'zaki yoki yozilib ulgurmoq kerak.

2. Sinxron tarjima ommaviy axborot vositalariga tarjima qilish paytida montajning ovozga yoki matnga mos kelishi kerak, shuningdek sinxronlashtirishni hisobga olish kerak, bu esa bir vaqtning o'zida tarjimaning chiqarilishi hisoblanib ibora so'zlovchi tomonidan talaffuz qilinadi.

3. Sinxron tarjimon ma'noni qanday bo'lsa, shundayligicha to'g'ri yetkazishga intilmog'i kerak va bu yerda e'tibor sustligi yoki yo'qligi natijasida uzatilgan ma'nolarning noto'g'riligi sinxron tarjimada ko'plab xatolar bo'lishiga olib keladi[8].

Sinxron tarjimaning turlari: Sinxron tarjimaning mohiyatiga to'g'ri keladigan ko'plab tarjima turlari va tasniflari mavjud va bu tasniflarning aksariyati tarjimada qo'llaniladigan tarjima turidir. shuningdek tarjimani taqdim etish usuliga ko'ra tarjimaning bazi tasniflari umuman tarjima turlarining asosiy turlari sifatida sanaladi.

Birinchi: Sinxron media tarjimasi: Bu tarjimaning eng keng tarqalgan turi, chunki biz ko'pincha tarjimaning to'g'ridan-to'g'ri ma'ruzachi nutqi bilan ommaviy axborot vositalarida paydo bo'lishini ko'ramiz va boshqa ko'plab bo'limlar ushbu turga kiradi, xususan:

1. Matn orqali uzatiladigan tarjima: Bu biz televizor ekranining pastki satrida ko'rgan narsadir. Ma'ruzachi gapirayotgan joy va yozma tarjimasi ekranning pastki qismida ko'rinadi.

2. Gapirish orqali uzatiladigan tarjima: Bu yerda ommaviy axborot vositalariga mas'ullar so'zlovchining ovozi pasaytirib, eshitgan har bir so'zini tezda tarjima qiladigan tarjimonning ovozi ajratib ko'rsatishadi va tinglovchiga eshittirishadi.

3. Radio va televideniya tarjimasi: Sinxron tarjima yozma ommaviy axborot vositalariga kiritilmaydi. To'g'rirog'i, u faqat radio va televideniya bilan chegaralanib, agar tarjima radiodan olingan kontent uchun bo'lsa, radio, televizion kontent uchun bo'lsa, televideniya deyiladi.

Ikkinchisi: Elektron tarjima: bu yerda tarjimani amalga oshiradigan haqiqiy tarjimon yo'q, aksincha, bu turdagi tarjimani darhol yuklab oladigan elektron dastur bo'lib, bu ilova yozma matnlar yoki og'zaki so'zlar uchun mo'ljallangan [9, 65].

Sinxron tarjimaning bir nechta tarjima usullari, Tarjimaning ushbu turida tarjima to'liq va komil bolishi uchun va tarjimon o'z vazifasini bajarish uchun ko'plab usullardan foydalanadi va bu usullar tarjima jarayonida qo'llaniladigan vositalarning mohiyatiga yoki ushbu tarjimada taqdim etiladigan vositalarning shakliga qarab turlicha bo'ladi. Bu usullarning har biri ushbu turdagi tarjimani amalga oshirishda tarjimon bajarishi kerak bo'lgan bosqichlarni belgilovchi omilni ko'rsatib beradi. Biz ushbu usullarni qo'ldan kelgancha tushuntirishlar va sharhlar bilan taqdim etamiz:

Birinchisi: Tinglash va yetkazib berish usuli: Bu usulda tarjimada ikki tomon ishlaydi, ya'ni notiq va tarjimon, bu yerda notiq tarjimonga matnni asl tilda yetkazib beradi va tarjimon eshitgan nutqini darhol tarjima qiladi. Shu bilan birgalikda bu usul transmitter bo'lgan uchinchi tomonni ham o'z ichiga olishi mumkin, bu transmitter tarjimon tarjima qilingan matnni tezda yozadigan va yuboradigan kompyuter bo'lishi yoki bu tarjimani kerakli joyga yozma shaklda yetkazadigan tarjimon shaxs bo'lishi mumkin.

Ikkinchidan: Og'zaki tarjima usuli: Bu yerda tarjimon nutqni eshitadi va darhol tarjima qiladi va boshqalar eshitishi uchun matnni dialog shaklida talaffuz qiladi.

Uchinchidan: Miqdoriy tarjima usuli: bunda tarjimon ma'lum miqdordagi iboralar, paragraflar yoki so'zlarni tarjima qiladi va keyin ularni talaffuz qiladi, masalan, tarjimon beshta jumlani tinglaydi yoki tomosha qiladi, so'ngra darhol ularni tarjima qiladi so'ngra boshqa beshta jumlani tarjima qiladi... va hokazo.

To'rtinchidan: Muvofiq tarjima: Tarjimaning bu usulida so'zlovchi va tarjimon o'rtasida kelishuv mavjudligini ifodalaydi, masalan, ma'ruzachi ma'lum bir mavzuda ikki daqiqadan ko'p bo'lmagan vaqt davomida gapiradi, keyin u sukut saqlaydi va tarjimon tarjimani boshlaydi va auditoriyaga yetkazadi [10, 19].

Ushbu turdagi tarjima qanday amalga oshiriladi? Ushbu turdagi tarjimani amalga oshirish mexanizimi hali hamon aniq qonun qoidalar asosida tasdiqlanmagan. Chunki bu turdagi tarjiman tarjimonningi ikkala tildagi lug'aviy boyligi va zukkolik qobiliyatiga bog'liq (asliy tildan tarjima qilinayotgan tilga tarjima qilish). Ushbu tarjimani amalga oshirish uchun tarjimon uchun zarur bo'lgan eng muhim qobilyatlar va ko'nikmalar:

1) lingvistik, lisoniy kompetensiya. Bu pragmatik kompetensiyani o'z ichiga oladi. Pragmatik kompetensiya esa o'z o'rnida 2 ga bo'linadi:

a) pragmalingvistik kompetensiya - bu R.Settonning fikriga ko'ra, muayyan bir so'z yoki iboralarning «ma'nosining xususiy ottenkalari»ni bilish demak;

b) sotsiopragmatik kompetensiya – bu o'z ichiga etiket, funksional uslub va x.k.larni bilish kabi keng tushunchalarni o'z ichiga qamrab oladi.

2) sinxronistning umumiy va maxsus lug'atini qura oluvchi, yetarlicha asos beruvchi umumiy bilimlarga ega bo'lishi kerak. Bu oldindan berilgan hujjat va ma'ruzalarning berilishi sharoitida konkret tematika yuzasidan tushunchaga ega bo'lish va tarjima qilish uchun zarur.

3) sinxron tarjimonning xabarga ishlov berish ko'nikmasi yoki strategiyalari yoki qobiliyatlariga ega bo'lish [11, 58].

Tarjimon xalqaro konferentsiyalarda gapiraladigan va aytib o'tishi kutilayotgan asosiy ilmiy atamalarni yaxshi bilishi kerak. Sinxron tarjima jarayonida kichik-kichik unsurlarni ham nazardan chetda qoldirib bo'lmaydi. Tarjima kabinkasidagi mikrofon o'ta ta'sirchan bo'lganligi sababli kabinkadagi harakatlar tovushi juda ohista bo'lishi darkor. Hatto, kitobni sahifalash, ayol tarjimonning taqib olgan katta sirg'alarining sekin tovushi ham tinglovchilarning qulog'iga katta shovqin bo'lib boradi [12].

Xulosa: Demak, sinxron tarjima – bu ogʻzaki tarjima turlari orasida eng murakkabi boʻlib, mazkur turdagi tarjimada maxsus jihozdan foydalanib tarjima amalga oshiriladi. Bu notiq nutq soʻzlayotgan chogʻida tarjimonning uni boʻlmasdan uzluksiz nutq mazmunini tinglovchilarga yetkazib berishning ogʻzaki tarjima usulidir. Sinxron tarjimada soxasida va bu mavzuga oid bugungi kungacha koʻplab tarjimashunos olimlar, tadqiqotchilar va magistrlar oʻzlarining bir qancha ilmiy-nazariy maqolalari, monografiyalarida oʻzlashmalarga taalluqli boʻlgan fikr va mulohazalarini keltirib oʻtishgan, biz ularni koʻrib, oʻzlashtirib olishimiz kerak.

REFERENCES

1. Hamidov X, Ismatullayeva N, Ergasheva S. Sinxron Tarjima. – Toshkent: Toshkent davlat sharqshunoslik instituti, 2020.
2. Чернов Г.Ч.. Теория и практика синхронного перевода: Международные отношения, М., 1978.
3. «...et en 1934 André Kaminker avait inventé le système de la traduction simultanée en interprétant endirect. discours de Hitler » // cf.Widlund Fantni Anne-Marie, L'interprétation de conférence, www.aiic.net. 2020.
4. Kilian G. Seeber. Modes of interpreting: University of Geneva, 2017.
5. Rozan L.-F. La prise de notes en interpretation consecutive. Geneva: Georg., 1956;
6. Herbert J. Manuel de l'interprete. Geneva: Georg, 1965.
7. Собрание Восточных рукописей Академии наук. Том 1.
8. Simon, Thomas. "Exploring difficulties in simultaneous interpreting Insights from the English-French Louvain Corpus of Simultaneous Interpretations" Année académique 2018-2019.
9. Швейцер А. Д., Перевод и лингвистика. Уч. для институтов и факультетов ин.яз. -М., Воениздат, 1973.
10. Lederer M. La tradaction simultanee. -Paris: Minard Lettres Modernes, 1981.
11. Колосов С.А, Бабаева Ю.А. Стратегии, тактики и приёмы в синхронном переводе. – г. Тверь – 2020.
12. <https://www.spa.gov.sa/viewfullstory.php?lang=ar&newsid=2309528>
13. Usmanova, S. Altay dillerindeki bazi ev gereç adlari üzerine. Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10(19), 123-128.
14. Khodjaeva, N. (2019). SEMANTICS OF KINSHIP TERMS AS A FORM OF ADDRESS IN UZBEK TRANSLATIONS OF PREMCHAND. Theoretical & Applied Science, (8), 107-110.

-
15. KHODJAEVA, N. B. (2021). PREMCHAND'S VARDAAN IN UZBEKISTAN: TRANSLATION ISSUES OF SOME CULTURAL SPECIFIC WORDS. THEORETICAL & APPLIED SCIENCE Учредители: Теоретическая и прикладная наука, (12), 374-377.
  16. KHODJAEVA, N. The Development of Indian Literature in Uzbekistan: Historiography of Translation. History of Translation in India, 431.
  17. Ходжаева, Н., & Губаева, Х. (2020). ISSUES ON TRANSLATION OF CHARACTER SPEECH (ON THE EXAMPLE OF KOREAN-UZBEK LITERATURE). МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА, 3(4).
  18. Khodjayeva, N. (2021). The issues of stylistics on translation of historical costumes. ASIAN JOURNAL OF MULTIDIMENSIONAL RESEARCH, 10(4), 534-543.